

Monika Gładysz

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej

Pozytywne i negatywne skutki napływu kapitału zagranicznego do polskiego systemu bankowego w latach dziewięćdziesiątych

Wstęp

Jednym z kluczowych procesów, które zaszły w polskiej gospodarce w latach 90. był napływ kapitału zagranicznego. Znacząco zmieniła się struktura własnościowa sektora bankowego, udział kapitału zagranicznego w aktywach banków w Polsce wzrósł prawie od zera do ponad 60%. W pracy przeanalizowano pozytywne i negatywne skutki napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do banków dla polskiego sektora bankowego.

Napływ kapitału zagranicznego do polskiego systemu bankowego

W 2001 r. bezpośrednie zaangażowanie kapitałowe inwestorów zagranicznych w sektorze bankowym wynosiło 5,8 mld zł, co stanowiło 58,6% kapitału zakładowego sektora bankowego i 61,3% kapitału banków komercyjnych¹. W tabeli 1 przedstawiony jest przyrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych w polskim systemie bankowym w latach 1995–2001. Na koniec 2001 r. w systemie bankowym w Polsce zaangażowani byli inwestorzy z 14 krajów, przy czym jak do tej pory największe co do wartości były inwestycje niemieckie (1,3 mld zł) oraz amerykańskie (1,2 mld zł)².

¹Sytuacja finansowa banków w 2001 r. Synteza, GINB NBP, 2002, s. 11.

²Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń – wrzesień 2002 r. Synteza, GINB NBP, Warszawa, styczeń 2003, s. 32.

Tabela 1

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w polskim systemie bankowym

Stan na koniec roku	Kwota inwestycji w mln zł	Udział w kapitale zakładowym banków komercyjnych w %
1995	587,8	19,24
1996	1330,0	29,79
1997	2462,4	41,52
1998	3561,4	49,65
1999	4089,1	55,97
2000	4575,1	56,64
2001	5835,1	61,30

Źródło: Sytuacja finansowa banków w 2001 r. Synteza, GINB NBP, 2002, s. 31.

Przypomnijmy, że do 1989 r. system bankowy w Polsce był częścią gospodarki centralnie planowanej. Poza Narodowym Bankiem Polskim, łączącym funkcje banku komercyjnego i centralnego, istniało wtedy kilka wyspecjalizowanych i niekonkurencyjnych względem siebie banków: Bank Handlowy SA obsługujący obroty handlowe Polski z zagranicą, Bank Polska Kasa Opieki SA realizujący operacje dewizowe ludności, Bank Gospodarki Żywnościowej obsługujący sektor rolno-spożywczy, Powszechna Kasa Oszczędności, bank państwowy wydzielony z NBP w celu obsługi klientów detalicznych oraz działający w ograniczonym zakresie Bank Gospodarstwa Krajowego. Prawo bankowe z 1989 r. wydzieliło ze struktur NBP dziewięć uniwersalnych banków komercyjnych, ale też stworzyło podstawy do zakładania nowych banków przez określenie warunków niezbędnych do otrzymania licencji bankowej. W rezultacie liberalnej polityki licencyjnej prowadzonej przez NBP w latach 1989–1992 powstało 70 banków. Polityka NBP sprzyjała też powstawaniu banków zagranicznych, które przybierały najczęściej formę spółek akcyjnych z przeważającym udziałem zagranicznych inwestorów. Dodatkowym bodźcem dla inwestorów zagranicznych były ulgi podatkowe do wysokości zainwestowanego kapitału w ciągu pierwszych trzech lat działalności, a także możliwość wnoszenia i utrzymywania kapitału w walutach obcych oraz transferu 15% osiągniętych zysków³. Zmiana ustawy Prawo bankowe z 1992 r. zrównała zasady udzielania licencji bankowym podmiotom zagranicznym z wymogami stawianymi instytucjom krajowym, czego wynikiem była duża liczba złożonych wniosków o licencje bankowe ze strony banków zagranicznych⁴. Przemiany w liczbie i funduszach własnych banków komercyjnych poszczególnych kategorii w latach 1993–2002 przedstawione są w tabeli 2.

³System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych, grudzień 2001, Narodowy Bank Polski, s. 54–56.

⁴K. Dąbrowska, M. Gruszczyński, *Kapitał zagraniczny a transformacja sektora finansowego w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 36.

Tabela 2

Liczba i fundusze własne banków komercyjnych według stanu na koniec roku

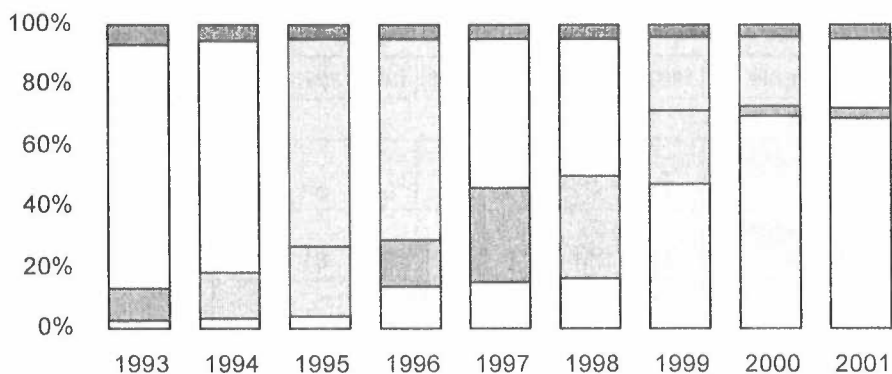
Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	09.2002
Liczba banków										
Z przewagą kapitału krajowego	77	71	63	56	54	52	38	27	23	16
Z przewagą kapitału zagranicznego	10	11	18	25	29	31	39	47	48	47
Razem banki komercyjne	87	82	81	81	83	83	77	74	71	63
Fundusze własne banków w mld zł										
Z przewagą kapitału krajowego	3,1	4,9	6,5	8,8	12,2	15,1	10,1	4,7	5,6	6,7
Z przewagą kapitału zagranicznego	0,1	0,3	0,9	3,3	4,8	6,4	14,5	24,5	30,3	31,8
Razem banki komercyjne	3,2	5,2	7,4	12,1	17,0	21,5	24,6	29,2	35,9	38,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń – wrzesień 2002 r. Synteza*, GINB NBP, styczeń 2003, s. 30, 49.

Istotny jest fakt, że fundusze własne banków z przewagą kapitału krajowego rosły do 1998 r., a potem znacząco zmalały. Wzrost sumy funduszy własnych banków w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu wynikał przede wszystkim z napływu kapitału zagranicznego, który nie tylko rekompensował, ale też znacznie przewyższał spadek zaangażowania kapitału krajowego.

Na rysunku 1 przedstawiono wzrost udziału banków z przewagą kapitału zagranicznego w polskim systemie bankowym według sumy bilansowej w latach 1993–2001.

W ostatnim roku po raz pierwszy mieliśmy do czynienia ze zmniejszeniem udziału banków kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w Polsce. Udział banków kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych w aktywach sektora bankowego zmniejszył się nieznacznie z 69,5% w 2000 r. do 69,2% w 2001 r. i do 68% we wrześniu 2002 r.

- Banki spółdzielcze
- Banki z przewagą kapitału państwowego
- Banki z przewagą kapitału prywatnego kontrolowane przez inwestorów krajowych
- Banki z przewagą kapitału prywatnego kontrolowane przez inwestorów zagranicznych

Rysunek 1

Udział poszczególnych kategorii banków w systemie bankowym według sumy bilansowej – stan na koniec roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2001 r. Synteza*, GINB NBP, 2002, s. 26.

Powody ekspansji banków na rynkach zagranicznych

Powody ekspansji banków na rynkach zagranicznych mogą być dwojakie. Po pierwsze, ekspansja umożliwia poszerzenie działalności w skali globalnej na skutek powiększania się obszaru możliwości ekonomicznych, wzrostu obrotów handlu zagranicznego i rozwoju międzynarodowych rynków kapitałowych. Po drugie, ekspansja na rynkach zagranicznych może być efektem podążania za własnymi krajowymi kontrahentami rozpoczynającymi działalność za granicą⁵. Z jednej strony, banki chcą utrzymać swoich dotychczasowych klientów działających na danym rynku oferując im tak samo fachową obsługę za granicą, jaką oferowały w kraju. Z drugiej strony, ekspansja banków może wyprzedzać działalność ich klientów na nowych rynkach. Banki poznają wtedy uwarunkowania gospodarcze i polityczne i mogą służyć swoim klientom informacjami trudnymi do zdobycia przez poszczególne przedsiębiorstwa⁶.

⁵K. Dąbrowska, M. Gruszczyński, op. cit., s. 11.

⁶K. Dąbrowska, M. Gruszczyński, op. cit., s. 12.

Ekspansja zagraniczna banków nie jest jednak pozbawiona przeszkód. Najważniejsze bariery to:

- duża koncentracja sektora bankowego,
- wysoki udział państwa w sektorze bankowym,
- sprzeciw rządów krajowych przeciwko obecności inwestorów zagranicznych w systemie bankowym.

Wycofywanie się inwestorów zagranicznych z polskiego sektora bankowego mogło być spowodowane problemami finansowymi na rodzimym rynku i globalnym osłabieniem koniunktury gospodarczej, a także nieosiągnięciem założonego udziału w rynku przez niektórych inwestorów⁷.

W wielu rozwijających się krajach banki zagraniczne osiągają wyższe marże odsetkowe niż banki krajowe. Przeciwna jest sytuacja w większości krajów rozwiniętych. Różnice te mogą wynikać z odmiennych powodów ekspansji zagranicznej do tych krajów. Powodem ekspansji do krajów rozwijających się jest chęć utrzymania więzi z ważnymi klientami, nawet jeśli nie przekłada się to na duże zyski z marż odsetkowych. W krajach rozwiniętych doświadczenie i wysoki poziom technologiczny instytucji krajowych powodują, że niemożliwe jest osiągnięcie przez banki zagraniczne przewagi technicznej i informacyjnej, dlatego jedyną możliwością konkurowania staje się obniżanie marży odsetkowej. Powodem występowania wyższej marży w krajach rozwijających się mogą być też zwolnienia z regulacji dotyczących alokacji kredytów i innych podobnych restrykcji lub też traktowanie wysokich marż banków zagranicznych w krajach podlegających transformacji jako premii za ryzyko⁸. W 2001 r. przeciętne marże odsetkowe w bankach w Polsce kształtowały się na poziomie 3,49%, podobnie jak w Słowenii (3,56%) i na Węgrzech (4,10%). O wiele niższy poziom miały w krajach Unii Europejskiej (średnio poniżej 2%) oraz w takich krajach kandydujących jak Czechy (2,04%) i Słowacja (2,30%)⁹. W Polsce banki z przewagą kapitału zagranicznego osiągają raczej gorsze wyniki finansowe niż banki z przewagą kapitału krajowego. Stopa zwrotu z kapitału własnego ROE w 2001 r. wynosiła średnio 9%, przy czym dla banków kontrolowanych przez kapitał krajowy wynosiła 19%, a dla banków kontrolowanych przez kapitał zagraniczny 7%¹⁰. Świadczy to o tym, że Polska postrzegana jest przez inwestorów zagranicznych jako kraj, który ma już za sobą okres transformacji, a co za tym idzie, niepewności.

⁷W. Grzegorzczak, *Banków coraz mniej, za to większe*, „Rzeczpospolita”, 2002.06.10.

⁸K. Dąbrowska, M. Gruszczyński, op. cit., s. 24–25.

⁹*Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń – wrzesień 2002 r.*, op. cit., s. 21.

¹⁰Obliczenia własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń – wrzesień 2002 r.*, op. cit., s. 49, 58.

Analiza pozytywnych i negatywnych skutków inwestycji zagranicznych w systemie bankowym

Pojawienie się zagranicznych inwestorów w krajowym systemie bankowym może przynieść gospodarce krajowej zarówno korzyści, jak i straty przedstawione na rysunku 2.

Skutki pozytywne (+)	Skutki negatywne (-)
<ul style="list-style-type: none"> • Pojawienie się nowych produktów oraz usług finansowych • Możliwość obniżenia marż odsetkowych • Przyspieszenie procesu konsolidacji banków krajowych poprzez fuzje i przejęcia małych banków • Wprowadzenie powszechnie akceptowanych standardów księgowości i sprawozdawczości • Ułatwienie dostępu do międzynarodowego rynku kapitałowego • Zwiększenie konkurencyjności rynku usług finansowych • Poprawa efektywności systemu bankowego • Poprawa międzynarodowego wizerunku kraju i wzrost atrakcyjności dla inwestorów 	<ul style="list-style-type: none"> • Pogorszenie się warunków działania banków krajowych • Wypieranie banków krajowych z dochodowych obszarów usługowych • Utrudnienie finansowania przedsięwzięć korzystnych dla kraju • Możliwość przejęcia przez banki zagraniczne korzyści z pośrednictwa w kierowaniu pożyczek lub dostarczania subsydiów rządowych • Niesymetryczne warunki działania w gospodarce na korzyść podmiotów zagranicznych na skutek stosowanego systemu zachęt • Możliwość transferu części zysków za granicę • Możliwość spadku zatrudnienia w sektorze bankowym na skutek wprowadzania nowych technologii

Rysunek 2

Pozytywne i negatywne skutki pojawienia się zagranicznych inwestorów w krajowym systemie bankowym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: K. Dąbrowska, M. Gruszczyński, *Kapitał zagraniczny a transformacja sektora finansowego w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 13–18.

Aktywność inwestorów zagranicznych w polskim systemie bankowym może być utożsamiana z napływającym *know-how*, ze wzrostem zakresu i poziomu usług bankowych, z nowymi sposobami zarządzania, ze wzrostem konkurencji w sektorze oraz pośrednio ze wzrostem obrotów handlowych¹¹. Istotny jest też wpływ obecności kapitału zagranicznego w systemie bankowym na

¹¹E. Godula, *Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym*, Międzynarodowa Szkoła Menadżerów, Warszawa 2001, s. 25.

podniesienie jego stabilności i konkurencyjności, a co za tym idzie możliwość podniesienia ratingów nadawanych przez międzynarodowe agencje ratingowe¹². Należy też pamiętać, że podstawowym problemem polskiej bankowości po burzliwym okresie przemian nie był nadmiar kapitału zagranicznego, ale niedostatek kapitału w ogóle. Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej zostaną zniesione wszelkie ograniczenia dotyczące transferu kapitału, więc kwestia pochodzenia kapitału już dziś powinna być obojętna, szczególnie w przypadku niedostatku kapitału krajowego¹³.

Podnoszą się też głosy, że istnieje jednak też możliwość utraty kontroli nad sektorem bankowym wskutek jego nadmiernej penetracji przez kapitał zagraniczny¹⁴ i osłabienia pozycji banków krajowych na rodzimym rynku, co jest niezmiernie ważne, szczególnie w sytuacji znacznej przewagi banków zagranicznych nad bankami krajowymi¹⁵. Lojalność klientów w stosunku do polskich banków jest niewielka w porównaniu ze stosunkiem do banków narodowych w innych państwach. Już w marcu 2000 r., kiedy niewielu jeszcze Polaków miało okazję skorzystać osobiście z oferty jednego z banków zagranicznych większość z nich wyżej oceniała jakość usług oferowanych przez banki zagraniczne w porównaniu z odpowiednimi usługami świadczonymi przez podmioty krajowe¹⁶.

Warto też przeanalizować wpływ obecności inwestorów zagranicznych w polskim systemie bankowym na poziom zatrudnienia w bankach. Począwszy od 2000 r. stale spada liczba zatrudnionych w bankach komercyjnych, co spowodowane jest efektem konsolidacji, wprowadzenia nowoczesnych, scentralizowanych systemów informatycznych, rozwoju bankowości elektronicznej oraz dążenia banków do obniżenia kosztów¹⁷. Zmiany w liczbie zatrudnienia w bankach komercyjnych w latach 1993–2002 przedstawione są w tabeli 3.

Liczba zatrudnionych w bankach komercyjnych spadła od 2000 r., przy czym spadek zatrudnienia w bankach kontrolowanych przez kapitał krajowy miał miejsce wcześniej, już od 1999 r., a w bankach z przewagą kapitału zagranicznego daje się on zauważyć dopiero od 2001 r.

¹²A. Myczkowska, *Istotny kapitał zagraniczny*, „Rzeczpospolita” 2002.12.04.

¹³K. Bachmann, *Obrońcy ludu i obrońcy bankowości*, „Rzeczpospolita”, 2000.03.02.

¹⁴P. Glikman, *Pomaga, a nie szkodzi*, „Rzeczpospolita”, 2000.10.02.

¹⁵E. Godula, op. cit., s. 29.

¹⁶A. Słojewska, *Dobre, bo zagraniczne*, „Rzeczpospolita” 2000.04.03.

¹⁷*Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń – wrzesień 2002 r.*, op. cit., s. 9.

Tabela 3

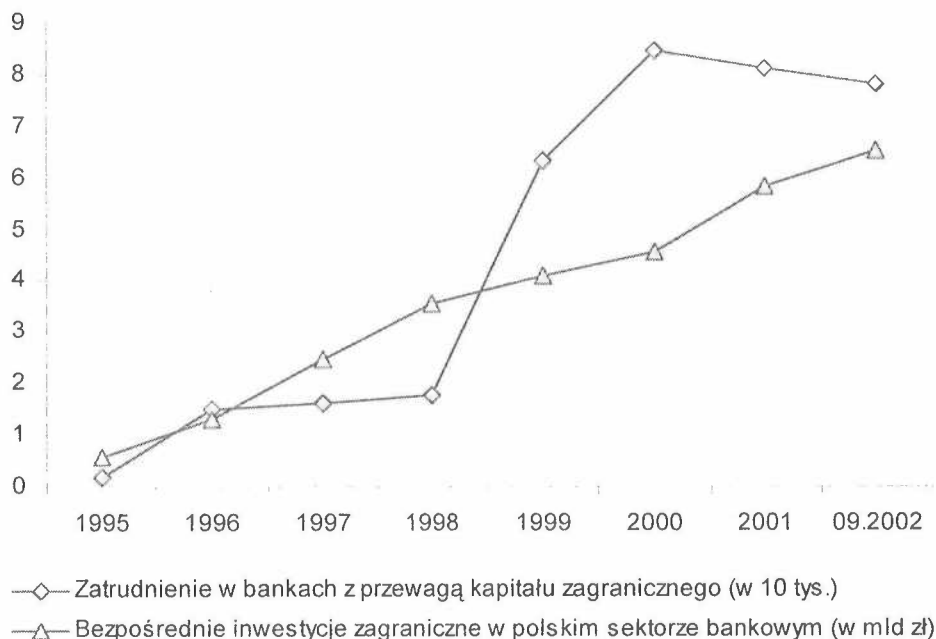
Zatrudnienie w bankach komercyjnych w Polsce

Stan na koniec roku	Banki komercyjne z przewagą kapitału krajowego	Banki komercyjne z przewagą kapitału zagranicznego	Banki komercyjne ogółem
1993	119 045	688	119 733
1994	127 708	997	128 705
1995	134 048	2 000	136 048
1996	129 102	15 099	144 201
1997	130 823	16 272	147 095
1998	131 266	17 801	149 067
1999	86 199	63 439	149 638
2000	59 821	84 416	144 237
2001	57 775	81 047	138 822
09.2002	56 037	77 998	134 035

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń – wrzesień 2002*. Synteza, GINB NBP, Warszawa, styczeń 2003, s. 33.

W celu zbadania wpływu obecności inwestorów zagranicznych na zatrudnienie w sektorze bankowym przeanalizowano związki pomiędzy zatrudnieniem w bankach z przewagą kapitału zagranicznego a poziomem bezpośrednich inwestycji zagranicznych w polskim systemie bankowym od 1995 r. do września 2002 r., co przedstawiono na rysunku 3.

O ile poziom zaangażowania kapitałowego inwestorów z zagranicy rósł w podobnym tempie w trakcie analizowanego okresu, to poziom zatrudnienia w bankach z przewagą kapitału zagranicznego w latach 1998–1999 rósł szybciej niż inwestycje zagraniczne, ale w ostatnich dwóch latach wystąpił spadek. Nie należy jednak utożsamiać spadku zatrudnienia z napływem kapitału zagranicznego i wprowadzeniem nowych technologii – tańszych, efektywniejszych i często bardziej przyjaznych dla klientów. Bardziej prawdopodobne jest, że większy wpływ na zmniejszanie zatrudnienia mogła wywrzeć strategia obniżania kosztów, konieczna w warunkach rosnącej konkurencji i niezadowolających wyników finansowych banków oraz występujących objawów recesji gospodarczej.

Rysunek 3

Zatrudnienie w bankach komercyjnych z przewagą kapitału zagranicznego i bezpośrednie inwestycje zagraniczne w polskim systemie bankowym w latach 1995–2002

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń – wrzesień 2002. Synteza*, GINB NBP, Warszawa, styczeń 2003, s. 33, 36.

Podsumowanie

Napływ kapitału zagranicznego do polskiego sektora bankowego poza zagrożeniami, z których najważniejszym jest pogorszenie warunków działania banków krajowych, spowodował o wiele więcej efektów pozytywnych. Na wymienienie zasługują przede wszystkim dokapitalizowanie polskich banków i udział we wprowadzaniu nowych produktów i usług finansowych oraz wzrost stabilności i konkurencyjności sektora bankowego i poprawa wizerunku Polski na rynku międzynarodowym. Kapitał zagraniczny wkroczył w te obszary, w których występował niedostatek kapitału krajowego, a po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej i zniesieniu barier transferu kapitału kraj pochodzenia kapitału nie będzie istotny.

Literatura

- BACHMANN K., *Obrońcy ludu i obrońcy bankowości*, „Rzeczpospolita”, 2000.03.02.
- DĄBROWSKA K., GRUSZCZYŃSKI M., *Kapitał zagraniczny a transformacja sektora finansowego w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- GLIKMAN P., *Pomaga, a nie szkodzi*, „Rzeczpospolita”, 2000.10.02.
- GODULA E., *Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym*, Międzynarodowa Szkoła Menadżerów, Warszawa 2001.
- GRZEGORCZYK W., *Banków coraz mniej, za to większe*, „Rzeczpospolita”, 2002.06.10.
- MYCZKOWSKA A., *Istotny kapitał zagraniczny*, „Rzeczpospolita” 2002.12.04.
- SŁOJEWSKA A., *Dobre, bo zagraniczne*, „Rzeczpospolita” 2000.04.03.
- System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, grudzień 2001, Narodowy Bank Polski.
- Sytuacja finansowa banków w 2001 r. Synteza*, GINB NBP, 2002.
- Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń – wrzesień 2002. Synteza*, GINB NBP, Warszawa, styczeń 2003.

Positive and Negative Effects of the Foreign Capital Inflow into Polish Banking Sector in the Nineties

Abstract

Before 1990, Polish banks were characterized by capital shortage, lack of competition, narrow range of the financial products and services offered as well as by low level of bank staff qualifications. The entrance of either foreign banks or foreign investments solves these problems but also results in some risks such as a loss of the authorities' control over the banking system, the deterioration of the domestic entities position and the others.

The paper shows positive and negative effects of the foreign capital inflow into the Polish banking sector in the 1990 s. It is very important issue since the large scale of foreign direct investments engaged in the financial sector in Poland.